

Var kommer du ifrån,
egentligen?

Myndigheten för internationella adoptionsfrågor, MIA

Box 308, 101 26 Stockholm

Telefon: 08-54 55 56 80

E-post: info@mia.eu

Publikationen kan laddas ner/beställas på www.mia.eu

Illustrationer och formgivning: Lisa Wool-Rim Sjöblom

Tryckning: Edita, Västerås 2015

© MIA

Innehåll

Förord 3

Var är du från egentligen? 4

En exceptionalistisk självbild 7

Bjud in till svenskheten 11

Vincent, Wilma och Bashir 17

Gul utanpå 20

Ett löfte om en ny svenskhet 23

Vi behöver kunna prata om skillnader 28

VAR KOMMER
DU IFRÅN,
EGENTLIGEN?

Förord

Av Sveriges befolkning är ungefär 50 000 personer internationellt adopterade. De har fötts i andra länder och har kommit till Sverige som barn, var och en med sin livshistoria och sin upplevelse av att vara adopterad. I många internationellt adopterades berättelser är svenskhet ett återkommande tema. Många har fått höra ”Du är ju nästan svensk” och ”Var kommer du ifrån, egentligen?”

Vi vill vända på perspektivet och reflektera över vilka normer för svenskhet som gör att man kan bli betraktad som *nästan* svensk. I *Var kommer du ifrån, egentligen?* berättar några adopterade om erfarenheter av särbehandling och av att få sin tillhörighet i Sverige ifrågasatt. Vi har också bett några forskare att beskriva normer för svenskhet.

Det ligger i sakens natur att vi sällan tänker på normen. Därför behöver vi granska föreställningar vi tar för givna. Då kan vi välja hur vi förhåller oss till normen och våra medmänniskor. Varje möte kan bekräfta gamla föreställningar men ger också en möjlighet att lära sig något nytt. Vi hoppas kunna väcka nyfikenhet och ge inspiration till att fundera över vad svenskhet innebär för var och en av oss.

Kristina Svartz
Generaldirektör

Var är du från egentligen?

av Emelie Jansson

Jag är adopterad, med rötter i Östafrika och har växt upp i en i princip uteslutande vit miljö. Jag tror att jag på riktigt förstod att jag var annorlunda för första gången när jag var i mellanstadieåldern och en tulltjänsteman i Malmö frågade min pappa om jag var svensk medborgare när vi hade varit över i Köpenhamn och kom tillbaka med båten. Givetvis hade jag alltid sett skillnaden på mig själv och mina vänner, men det var först då som det slog mig med full kraft att vissa människor inte räknar mig förbehållslöst som svensk. Genom åren har det varit flera händelser som tvingat mig bli väldigt medveten om att jag, som många andra rasifierade personer, i första hand är min hudfärg och i andra hand är svensk.

Den gången när några på en fest skanderade högt och tydligt att det är "en neger här" när jag kom.

Den gången en person sa till mig att jag måste tvätta mig för att jag är smutsig.

Den gången en kvinna vrålade negerhora efter mig på stan.

Dom otaliga gånger mitt pass har granskats in absurdum innan jag har fått gå förbi passkontrollen.

Dom gångerna butiksbiträden smugit efter mig i affärer helt utan anledning.

Dom gångerna folk har frågat var jag är ifrån egentligen och inte gett sig förrän dom har fått fram var jag är född. Varpå reaktionen ofta är: Men jag visste det! Du är inte svensk!

För mig som växt upp utan mitt egna kulturella och etniska sammanhang blir detta väldigt förvirrande. Jag vet inget annat än att jag är svensk, och jag känner mig svensk, men jag accepteras inte hela vägen.

Situationen är samtidigt väldigt oklar när jag möter andra rasifierade personer. Även här hamnar jag i något slags utanförskap där mina erfarenheter av rasism inte är tillräckligt äkta. Jag är inte tillräckligt

äkta. Min uppväxt i en vit familj och i ett vitt sammanhang gör då att jag (som jag tolkar det) inte haft det tillräckligt svårt. Jag upplever att det anses som att den rasism och det utanförskap som jag möter inte på långa vägar är lika svår som den rasism som möter andra. Bemötandet jag ofta får är att jag har "svikit" mitt ursprung; både uttalat till mig och som en känsla i sättet folk bemöter mig.

Jag inser själv att jag har en fördel i att jag betar mig som en "ska" göra för att accepteras i det svenska samhället. Jag pratar utan brytning och jag formulerar mig bra, jag fungerar socialt som en ska göra och jag kan alla sociala koder som gör att en passerar som svensk, jag ser bara annorlunda ut. Detta gör det lättare för mig att passa in i olika svenska rum. Jämfört med någon som både ser annorlunda ut och betar sig annorlunda så har jag det lättare i många situationer. Jag kan också förstå att mina fördelar gör att andra rasifierade personer känner sig provocerade. För mig personligen blir problemet att jag inte har några verktyg för att möta rasism gentemot mig. Som jag ser det så har en person som har växt upp med föräldrar och andra personer i sin närhet som ser ut som dom själva fördelen att dela erfarenheterna med varandra och också få verktyg att hantera dessa situationer från början. Styrkan, som jag tror en får av att få bekräftelse på att det en har upplevt är på riktigt, och att ha någon att dela det med, gör väldigt mycket för den egna självkänslan. Framförallt tänker jag mig att personer som lever nära andra rasifierade personer inte hela tiden måste förklara varför dom känner sig utsatta. I och med att alla någon gång varit i situationen så blir en inte hela tiden ifrågasatt eller anklagad för att vara känslig och/eller inbillar sig. En slipper att möta en vägg av oförståelse som jag kan känna i de sammanhang som jag befinner mig i.

Som adopterad hoppas och vill jag att klimatet för diskussion ska öppnas upp mer och att fler personer ska kunna känna sig trygga med att dela sina erfarenheter. Jag tror att det är viktigt att bli sedd och trodd utan ifrågasättande och att detta är en viktig del i att lära sig hantera faktumet att en faktiskt är annorlunda som adopterad.

Vad betyder "rasifierad"?

I Svenska akademins ordlista förklaras rasifiering som en "beskrivning av hur människor ses som stereotyper utifrån fördomar om deras ursprung". Begreppet rasifiering understryker att ras inte bara är en historiskt och socialt skapad kategori utan också en idé och en föreställning som iscensätts i ord, i bild och i handling, och som kopplas till olika utseendenaspekter och kroppsmarkörer. En person som blir rasifierad blir omtalad eller utpekad på ett sätt som framhäver att hen inte är vit. Samtidigt är det viktigt att påminna om att även vita människor blir rasifierade, som just vita.

FN:s konvention om barnets rättigheter

Artikel 2

1. Konventionsstaterna skall respektera och tillförsäkra varje barn inom deras jurisdiktion de rättigheter som anges i denna konvention utan åtskillnad av något slag, oavsett barnets eller dess föräldrars eller vårdnadshavares ras, hudfärg, kön, språk, religion, politiska eller annan åskådning, nationella, etniska eller sociala ursprung, egendom, handikapp, börd eller ställning i övrigt.

2. Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga åtgärder för att säkerställa att barnet skyddas mot alla former av diskriminering eller bestraffning på grund av föräldrars, vårdnadshavares eller familjemedlemmars ställning, verksamhet, uttryckta åsikter eller tro.

En exceptionalistisk självbild

Oscar Pripp är docent i etnologi och lektor vid institutionen för kulturanthropologi och etnologi vid Uppsala universitet. Hans forskning är kopplad till frågor om migration, multikulturalism, etnicitet/ras och exkludering/inkludering.

Oscar Pripp förklarar att nationell gemenskap kan grunda sig i medborgarskapstanken eller etnicitet och idén om ett folk. Det är medborgarskapstanken som är bärande för det amerikanska synsättet. Han säger ”Där är det ingen motsättning mellan att t.ex. vara stolt kurd och amerikan så länge som du erkänner dig till den amerikanska konstitutionen”. I Sverige är det i stället etnicitet som ligger till grund för idén om den nationella gemenskapen. Oscar Pripp berättar att den rådande idén om svenskhet uppstod under nationalromantiken och att den inte har något att göra med vikingar eller stormaktstiden som många tror. De nationalromantiska föreställningarna om en folkstam blandades under mitten av 1800-talet med det som på den tiden kallades rasvetenskap. Rasvetenskapen försökte med hjälp av forskning och mätmetoder att bevisa den vita rasens överlägsenhet gentemot alla andra folkslag. Sverige var världsledande på området och rasvetenskapen präglade hela samhällsutvecklingen. Oscar Pripp säger ”Rastänkandet och idén om folkstammen fanns hos alla och envar ända in på 1940-talet. Att tänka utifrån rasistiska läror var det normala sättet att förstå världen. Det var en världsbild som fanns i folkskolan, i den politiska rörelsen, den fanns överallt.”

Vid mitten av 1900-talet ändrades förhållningssättet. Oscar Pripp beskriver ”Jag är född i slutet av 1950-talet och i skolan fick vi lära oss om rasåtskillnad och konflikter i USA, vilket aldrig skulle kunna inträffa i Sverige. Vi fick följa hur kolonierna befriades och hur Sverige var med och hjälpte till att skapa utveckling och demokrati. Under efterkrigstiden handlade det också om att hjälpa länderna efter världskriget. Sverige framställdes på så vis som ett välutvecklat mönstersamhälle, fritt från förtryck och rasism, granne med den ondska som

drabbade grannländer och övriga världen. Vi själva närde bilden av hur folkhemmet och vad det kom att stå för vaccinerade oss mot ondskan, mot förtryck och krig.” Rasvetenskapen förkastades men idén om att en del folk är mer och andra mindre utvecklade levde kvar. Utifrån detta sätt att se på världen skapade man i Sverige en självbild som Oscar Pripp kallar ”exceptionalistisk”. Han menar att det exceptionella var att vi såg oss som både lite bättre och mer utvecklade än människorna i kolonierna och lite bättre än kolonistörerna.

Den här världsordningen utmanas när världen förändras. Oscar Pripp undrar ”Vad händer då länder som varit förtryckta reser sig och blir jämlika, då vi inte får fortsätta att faddra? Det här är svårt att kritisera för

”Att människor har olika förutsättningar beroende på hur de definieras och kategoriseras av sin omgivning visar sig i statistiken.”

det är ju goda insatser samtidigt. Man vill själv gärna vara med i organisationer som ska hjälpa, stödja och utveckla. Men vad händer om en stor del av självbilden är att man gör ett meningsfullt arbete? Vad händer då om det inte behövs?”

Kanske är ”den exceptionalistiska självbilden” ett skäl till att det är svårt och laddat att prata om rasism i Sverige. Oscar Pripp säger ”Att människor har olika förutsättningar beroende på hur de definieras och kategoriseras av sin omgivning visar sig i statistiken. Det visar t.ex. rapporten om afrofo¹ som har sammaställt undersökningar om människor som utsatts för detta. För det här utsatts man för oavsett om man är uppvuxen i Ystad eller Haparanda, oavsett vilken samhällsklass man tillhör eller vilken politisk åsikt man har. Det är samma situationer som människor berättar om, som upprepar sig för

1 Hubinette T., Beshir S. och Kawesa V. (2014) *Afrofofi. En kunskapsöversikt över afrosvenskars situation i dagens Sverige*. Botkyrka: Mångkulturellt Centrum.

dem i skolan, bland grannarna, på arbetsplatsen. Så för mig är det ett kristallklart mönster.”

För tio år sedan gjorde Oscar Pripp och några kollegor en studie om vad svenskar anser vara rasism. Studien visar att de flesta ansåg att rasism är synligt våld och diskriminering och att den som utövar rasism ska tänka och uttrycka sig utifrån de rasbiologiska lärorna. Många menade också att det inte är rasistiskt att säga rasistiska saker om man inte menar det. Oscar Pripp anser att detta speglar en omedvetenhet om vilken världsbild vi ärvt och hur den påverkar vårt förhållningssätt till varandra. Han säger ”Om du lever i tron att dina intentioner, dina handlingar och din värdegrund är avgörande för hur du påverkar din omvärld, då glömmer du bort din sociala position och det strukturella som du är med och skapar med andra med liknande synsätt. Därför behövs det som man kallar strukturmedvetenhet. För du kan inte överblicka effekterna av vad du gör när det sätts ihop med andras handlingar.” Oscar Pripp menar att man inte kan utgå från en grupps erfarenheter, även om det är majoritetens, utan alla måste få vara med och definiera vad som är rasism, oavsett var man befinner sig i strukturen.

Oscar Pripp säger ”Internationellt adopterade slår ut de gamla beprövade etnicitetslärorna och det som vi inte var medvetna om som etnicitet, ras och svenskhet. Det är som att bara genom att finnas så spränger de ett sätt att ordna tillvaron.” Han pekar på att när omgivningen får problem med att definiera och kategorisera en person kan det bli ett bekymmer för individen. Han säger ”Det ska ju vara fritt för människor att få definiera sig själva men etniciteten är en relation: hur du bedöms av din omgivning och hur du ser på dig själv.” Han berättar att hans egen såväl som internationell forskning visar att det kan innebära en särskild svårighet att vara svårkategoriserad för omgivningen. Han har intervjuat unga, barn till migranter och adopterade, och sett att det kan vara knepigt att betraktas som nästan svensk av omgivningen. Unga barn till migranter med t.ex. kurdiskt eller

iranskt ursprung kunde ha ett tydligt förhållningssätt till att det var på olika sätt i t.ex. skolan och hemmet. Barn som var internationellt adopterade eller barn till migranter från t.ex. Polen hade inte lika tydliga förhållningssätt. Han säger ”Det berodde inte på dem själva utan på omgivningens sätt att definiera dem. Man får inte psykologisera det här som man gärna gör på adoptionsområdet. Man gör en individuell problematik av något som har att göra med omgivningens kategorisering.”

Det påstås att det är naturligt att vara rädd för det som är främmande men Oscar Pripp undrar hur relevant det är. Han pekar på att civilisation bygger på att människor uppfostrar sina barn att på olika sätt inte vara naturliga. Då barn t.ex. uppfostras att inte rapa och prutta vid matbordet lär man dem att inte vara naturliga. Oscar Pripp undrar ”Hur stort utrymme ska vi ge för att vara naturlig när det gäller så allvarliga frågor som vår samexistens? Varför ska det vara så viktigt att förklara rasism med naturlighet? Frågan är hur vi ska uppfostra till ett samhälle där man kan leva med varandra?”

Oscar Pripp önskar att Sveriges nationella gemenskap i framtiden ska grunda sig på medborgarskapstanken. Han tror att mångfald är möjligt men att det är ett tillstånd som inte kan uppnås utan som man ständigt behöver sträva efter. Han säger ”Det är något som görs, är pågående och man behöver hela tiden ifrågasätta den normgivande makten. Mångfalden omfattar alla och alla får vara med på lika villkor. I stället för att fokusera på status fokuserar man på hur människor uppför sig mot varandra och hur människor erkänns i vardagen.”

Bjud in till svenskheten

Judith Lind är lektor och forskare vid Tema Barn, Linköpings universitet. Hennes forskning har huvudsakligen rört relationen mellan barn, föräldrar och välfärdsstat och hennes nuvarande forskning handlar om utredning och bedömning av adoptionsökande samt föräldrastöd och föräldraskapande på internet. Inom ramen för ett av Vetenskapsrådet finansierat forskningsprojekt har Judith Lind studerat de betydelse som tillskrivits ursprungskulturen i internationell adoption. Intervjun med henne utgår från två artiklar som har publicerats inom projektet.²

Du ser en koppling mellan att adoptivföräldrar uppmanas att bekräfta det adopterade barnets bakgrund och främlingsfientliga strömningar i Sverige? Kan du beskriva hur det hänger ihop?

”När internationella adoptioner blev vanligare i slutet av 1960-talet hade man ett färgblint sätt att se på de barn som adopterades till Sverige. Det betonades att utseende och hudfärg inte spelade någon roll och att internationellt adopterade barn var lika svenska som någon. Mot slutet av 1970-talet blev det dock uppenbart att internationellt adopterade inte uppfattades som självklart svenska. Samtidigt uppmärksammades de ökande främlingsfientliga strömningarna i det svenska samhället bl. a. i betänkandena från den s.k. Diskrimineringsutredningen³ som pågick 1978–1984. Adoptivföräldrar kom att tillskrivas en viktig roll i kampen mot främlingsfientligheten och uppmanades att inse att deras barn också var invandrare som möttes av samma fördomar som invandrare i övrigt. Strategin för att möta främlingsfientligheten blev att adoptera-

² Lind, J. (2012) 'As Swedish as Anybody Else' or 'Swedish, but Also Something Else'? Discourses on Transnational Adoptee Identities in Sweden. *Adoption and Fostering*, vol 36 (3 & 4).

Lind, J. (2012) Roots, origins and backgrounds. An analysis of their meanings in the creation of adoptive families in Sweden. *Childhood*, vol 19:1.

³ SOU 1982:38 Om hets mot folkgrupp och SOU 1983:18 Lag mot etnisk diskriminering i arbetslivet.

de uppmanades att känna stolhet över sitt utländska ursprung, snarare än att hävda att man var lika svensk som någon, och adoptivföräldrar uppmuntrades att bekräfta sina barns bakgrund på ett positivt sätt. Till viss del kan denna uppmuntran alltså ses som en konsekvens av att de internationellt adopterades svenskhet blev ifrågasatt – lite som att säga: var inte ledsen att du inte accepteras som ovillkorligt svensk, det är ändå inget att aspirera på eftersom det är mer berikande att vara både svensk och något annat.”

De internationellt adopterade som du intervjuat i din forskning berättar om olika erfarenheter av att förhålla sig till svenskheten. På vilka sätt beskrev de att deras svenskhet ifrågasattes?

”Det som är oftast återkommande i de adopterades berättelser i detta avseende är betydelsen av att ha ett utseende som inte allmänt betraktas som svenskt.”

”Det som är oftast återkommande i de adopterades berättelser i detta avseende är betydelsen av att ha ett utseende som inte allmänt betraktas som svenskt. Vanliga episoder i berättelser är att bli tilltalad på andra språk än svenska, liksom frågan ”Varifrån kommer du... egentligen?”. Men även upplevelser av att haja till på grund av sitt icke vita utseende när man ser sig i spegeln, när man ju känner sig svensk. Därtill kommer att det sällan upplevdes som något positivt att bli identifierad som något annat än svensk och en del adopterade berättade att de därför inte ville associeras med invandrare. Språket, d.v.s. den felfria svenskan, blir då en nyckel till svenskhet. Andra adopterade berättade också om den besvikelse de har upplevt till följd av att de ville ses, men inte sågs som svenska. Men det fanns också de som tyckte sig ha en fördel av att kunna passera både som svensk och som invandrare, att de lättare kan vinna båda gruppernas förtroende, vilket kan vara användbart i vissa yrken t.ex.”

JAG VILL
HELLRE HA KÖTT-
BULLAR!
KAN VI INTE GÅ
TILL NÅT ANNAT
STÄLLE?

Det fanns också informanter i din studie som beskrev en konflikt mellan att hävda sin svenskhet och att bejaka sitt födelselands kultur. Hur kunde det ta sig uttryck?

”Jag vet inte om det är en egentlig konflikt, snarare att det kan vara krävande att bejaka något som man dels har väldigt lite kunskap om, och som dels är något som, trots det officiella bejakandet av ett multikulturellt samhälle, i många sammanhang inte värderas särskilt högt. En del adopterade i vår studie berättar att de blev erbjudna modersmålsundervisning när de var yngre, men tackade nej till det för att inte ytterligare markera sin osvenskhet. Det antyder att det icke svenska inte alltid värderas så positivt som vi, när vi uppmanar internationellt adopterade att vara stolta över sitt utländska ursprung, önskar. Det gör det samtidigt också svårt att skaffa sig de erfarenheter och kunskaper som en eventuell samhörighet med födelslandet och dess kultur skulle kunna byggas på.”

Ett par av dina informanter beskriver sig som både svenska och utifrån sin andra nationalitet. Vad tänker du om det?

”Framför allt tänker jag på hur viktigt det är att inse och respektera att internationellt adopterade har olika sätt att förhålla sig till Sverige såväl som till sitt födelseland. Adopterade har olika erfarenheter och minnen av sitt födelseland, och vad som räcker som grund för identifikation varierar också mellan olika personer. Det är självklart jätteviktigt att vara lyhörd för och att respektera en önskan att identifiera sig med sitt födelseland, men det är också viktigt att inse att det för en del adopterade finns lite att bygga en sådan samhörighet på. Någon uttryckte det som att hen såg sig som svensk därför att hen inte har något annat. Detta menar jag pekar på den utmaning det kan innebära för någon som är internationellt adopterad att identifiera sig med sitt födelseland. Även om många adoptivföräldrar både är ambitiösa och entusiastiskt inställda till projektet att förmedla kunskaper om ursprungskulturen till sina barn har de sällan själva en särskilt nära koppling till denna kultur. I grunden krävs det alltså ett stort eget engagemang och en vilja att tillägna sig, eller bibehålla, kunskaper om en kultur som man lämnade

som liten. Att lära sig sitt födelselands språk, att flytta dit för att lära sig mer och på så vis återerövra ett band till detta land förutsätter en större investering (tidsmässig, ekonomisk, känslomässig) av individen. Ett fåtal adopterade i vår studie berättade om att de hade gjort det och att lyckas med detta är utan tvekan berikande och en källa till stolthet.”

Varför anser du att det är viktigt att skilja på utseende och kulturell bakgrund när man pratar om internationellt adopterades bakgrund?

”Frågan är vad vi menar med en individs kulturella bakgrund. För att känna stolthet över en kulturell bakgrund krävs någon form av identifikation med denna kultur. En känsla av samhörighet kan bygga på tidiga minnen, kunskaper om kulturen, gå via släktingar eller något annat. Det är viktigt att respektera både känslan i sig och att den kan bygga på olika saker. Men det är också viktigt att vara medveten om att en del adopterade känner sig som helt och hållet svenska och upplever att det som främst förbinder dem med deras födelseland är att de har ett utseende som i andra människors ögon knyter dem till en geografisk plats. Om man inte upplever någon annan känslomässig bindning till ett annat land och dess kultur och känner sig svensk, kan uppmaningen att känna stolthet över sitt utländska ursprung uppfattas som en uppmaning att anpassa den nationella och kulturella identifikationen så att den matchar utseendet. I Sverige är vi allmänt sett obenäga att prata om ras eller den typ av geografiska spår på människors kroppar som brun hy, svart hår eller mandelformade ögon utgör. Jag menar att uppmaningen att vara stolt över just detta har en annan innebörd än uppmaningen att känna stolthet över ett kinesiskt eller etiopiskt ursprung. Att vara stolt över sitt utseende kräver ingen identifikation med något annat land än Sverige.”

Vad tänker du krävs för att räknas som svensk?

”I den statliga utredningen Bortom Vi och Dom (SOU 2005: 45), identifierade Katarina Mattsson fem principer som tycks definiera

svenskhetsgränser: att vara född i Sverige, att ha svenskt medborgarskap, svensk kultur och svenskt språk, släktband med andra svenskar och ett svenskt utseende. De individer som inte möter alla fem kriterier kan således inte räknas med att bli erkända som svenskar av sin omgivning. Internationellt adopterade uppfyller flera, men inte alla av dessa svenskhetskriterier och enligt vad de adopterade som deltog i vår studie berättade är det ofta deras icke-vita utseende som är anledningen till att deras svenskhetsgränser ifrågasätts.”

”Jag skulle önska att människor bjuds in i snarare än exkluderas ur svenskheten.”

Hur skulle du önska att svenskhetsgränser definieras?

”Jag skulle önska två saker: att andra språk och kulturer än den svenska värderades högre än idag, så att ingen avstår från att identifiera sig med dem bara för att undvika att associeras med något som har lägre status, men också att människors ursprung och utseende inte ska påverka deras möjligheter att accepteras som svensk. Jag skulle önska att människor bjuds in i snarare än exkluderas ur svenskheten. Faran med att dra upp alltför snäva gränser kring svenskheten som utesluter människor som själva aspirerar på att ses som svenska, är att dessa istället vänder samhörigheten med Sverige ryggen. Vi vill ju att människor som bor här ska känna samhörighet med Sverige. I en sådan vidare definition av svenskheten spelar det ingen roll var man är född, vilken hårfärg man har, vilken religion man tillhör eller vilket namn man bär. Och för adopterade bör det vara en rättighet att ses som ovillkorligt svensk om det är vad man önskar, lika mycket som det bör vara en rättighet att få identifiera sig med sitt födelseland. Jag menar att samtidigt som vi fortsätter att sträva efter att det ska vara lätt att känna stolthet över en utländsk bakgrund i Sverige, ska vi också högljutt hävda rätten att ses som svensk, oavsett födelseland och hudfärg.”

Vincent, Wilma och Bashir

av Hanna Wallensteen

De är tre stycken i klass 3C på Sångfågelskolan. Vincent, Wilma och Bashir.

Vincent och Wilma är precis som vilka andra barn som helst. Och Bashir. De har varsin mamma och varsin pappa och några syskon. Alla tre tycker om fotboll, alla tre är duktiga i skolan och alla tre har flera kompisar. Fast Bashirs kompisar går på en annan skola där han gick förut.

Bashir bor på andra sidan stan. Men nu skjutsar hans föräldrar honom till Sångfågelskolan, för att barnen pratar bättre svenska där. Det tycker de är viktigt. Alla andras föräldrar tycker det verkar jobbigt. Inte för att nån har sagt nåt eller så, men Bashir tycker ändå att det är lättare att hans föräldrar släpper av honom en bit innan skolan. Så behöver de inte köra så långt när de ska vidare till jobbet sen.

När Bashir var liten brukade folk titta på hans föräldrar och säga till Bashir: ”Kan de prata svenska, dina föräldrar?” Då brukade Bashirs föräldrar svara att: ”Ja, det kan vi. Hurså?” Då vände sig folk till Bashir igen och sa: ”Men de pratar ju jättebra svenska! Var kommer de ifrån?” Då stirrade Bashirs föräldrar jättekonstigt på folk och så fick Bashir svara att de kom från Libanon.

När Vincent var liten brukade folk titta på honom och säga till hans föräldrar: ”Tänk vilken tur han har haft som har fått komma hit till Sverige från Afrika!” Då brukade hans föräldrar svara att: ”Nej, det är vi som haft tur som har fått adoptera honom!” Numera brukar folk säga det direkt till Vincent i stället. Att han har haft tur som har fått komma hit till Sverige. ”Ja, verkligen tur”, brukar Vincent svara då och titta ner på sina skosnören.

När Wilma var liten brukade folk säga att de verkligen förstod varför Wilmas föräldrar hade valt att adoptera henne. För att Wilma var så söt! ”Tänk vilken tur!” brukade folk säga. Och då brukade Wilmas föräldrar svara att: ”Ja, vi har verkligen haft tur!” Så Wilma anstränger sig för att fortsätta vara söt.

En gång på förskolan var det ett barn som sa till Wilma att hon var en tjipp-tjapp-kines med kinesögon. Då sa fröken

”Tänk vilken tur han har haft som har fått komma hit till Sverige från Afrika!”

att Wilma inte alls var någon kines. Hon var ju korean! Wilma berättade det för sina föräldrar och då sa de att hon inte alls var någon korean. Hon var ju svensk! Precis som vilket annat barn som helst. Så Wilma anstränger sig för att fortsätta vara svensk. Och söt.

Förra terminen kastade Wilma en banan på Vincent på fotbolls-
träningen. Precis som vilket annat barn som helst. Men det var det bara Wilmas kompisar som märkte, ingen tränare. Så Vincent bestämde sig för att han inte heller märkte det. Eller att Wilma kanske tappade den. Eller att han inte tyckte om Wilma i alla fall. Eller att han bara inte gillade bananer...

En gång när Vincent och Bashir satt på avbytarbänken sa Vincent: ”Bashir, tänk vilken tur du har som har fått komma hit till Sverige från Libanon!” Bashir stirrade jättekonstigt på Vincent. Sen fortsatte Bashir att titta på matchen. Vincent tittade på sina skosnören och kände att han tyckte bättre om sina andra kompisar. Han knöt en dubbelknut.

De är tre stycken i klass 3C på Sångfågelskolan. Vincent, Wilma och Bashir.

Vincent och Wilma är precis som vilka andra barn som helst. Och Bashir.

Gul utanpå

av Patrik Lundberg

Min hemstad, Sölvesborg, är en liten stad i västra Blekinge med 8 000 invånare. Där växer barnen upp i små villaområden med kvartersfester i trädgårdarna på midsommarafton. Majoriteten röstar på Socialdemokraterna och kräver varken mer eller mindre av livet. En vecka på Mallorca en gång om året har de flesta råd med.

För mig, en svensk i en kropp med avvikande hudfärg, fanns det både för- och nackdelar med att växa upp där. Även om jag gång på gång fick höra att jag såg annorlunda ut, blev jag ändå alltid bekräftad som svensk på ett personligt plan. Jag var alltid Patrik Lundberg. Birgittas son, fotbollsspelaren, killen som sålde glass i innerhamnen. Till och med rasisterna och nazisterna i staden behandlade mig som svensk. De menade att jag var svensk eftersom jag hade svenska föräldrar och gjorde allt som andra svenskar gör. Det var inte jag som valde att bli adopterad hit. ”Du är okej, men de där satans invandrarna ...”

Det fanns perioder i mitt liv då jag identifierade mig med invandrare. Min bästa kompis var från Bosnien. Hans familj hade flytt från krigets Sarajevo till Sölvesborg och bodde i ett lägenhetskomplex som kallades för Rumäntown.

I Rumäntown bodde det nästan bara invandrare och där lekte jag och spelade fotboll så gott som varje dag. Jag trivdes tillsammans med andra barn och ungdomar som inte såg ut som svenskar.

Efter ett tag förstod de att jag var som vilken svensk som helst. För dem var jag bara en svenne, en Svensson med villa och bil. En sådan som inte kunde dela deras utanförskap på riktigt.

Under mina sena tonår fann jag ett annat sätt att stilla min ångest. En göteborgare i sjömanskostym lärde mig allt om ensamhet på fyrtio minuter. Håkan Hellströms skiva *Känn ingen sorg för mig Göteborg* kom som en skänk från ovan. Han sjöng om allt det där jag tänkt på under uppväxten. Om utanförskap, förlorad kärlek och rädsla för framtiden.

Skivan blev en inkörsport till indiemusiken. Det enda som strömmade ut från stereon i mitt pojkrum var pop som handlade om att inte passa in och om att skära sig i handlederna.

Jag vet inte om det var mitt eget eller musikernas lidande som ledde mig fel. En dag hittade jag mig själv i badkaret med svartmålade ögon och ett rakblad i handen. Egentligen har jag ingen aning om varför jag inte gjorde det, för livet var inte värt att leva. Jag var 20 år gammal, arbetslös och bodde fortfarande hemma hos mamma. Jag hade aldrig haft en flickvän och hade gått upp tio kilo på några månader. Så här i efterhand är jag glad över mitt beslut. Samtidigt tänker jag på hur nära det var.

Ur *Gul utanpå*, Rabén & Sjögren, 2013.

Ett löfte om en ny svenskhet

Tobias Hübinette är docent och forskar kring frågor om ras och svenskhet. Han är huvudredaktör för antologin *Om ras och vithet i det samtida Sverige*⁴

Det är viktigt att kunna prata om ras, tycker Tobias Hübinette. Inte bara för att det är ett begrepp som har haft stor betydelse för historiska händelser som kolonialismen, Förintelsen under Andra världskriget och steriliseringarna i Sverige, utan också för att det påverkar vårt sätt att tänka om människor även idag. Han tycker att det är synd att ras inte längre är en diskrimineringsgrund. I stället används begreppet etnicitet i diskrimineringslagstiftningen. ”Problemet då man bara pratar om etnicitet, och tar bort rasbegreppet är att rasbegreppet ändå följer med. Det är därför uttrycket etniska svenskar finns. Ingen kan definiera det, men alla vet att det egentligen betyder vita svenskar. Då har rasbegreppet på något sätt följt med in under etnicitetsbegreppet. Fördelen med att skilja dem åt, inte minst när det gäller adopterade, är att det går att vara svensk etniskt-kulturellt utan att vara vit.”

Ett annat begrepp som Tobias Hübinette anser vara viktigt är vithet. Kritiska vithetsstudier är ett forskningsområde som har fokus på den majoritetsbefolkning i samhället som oftast har makt och privilegier. Tobias Hübinette säger: ”Tidigare utgick alla förklaringar från att minoritetsbefolkningarna antingen sågs som ett problem eller som offer. D.v.s. de hade inget handlingsutrymme – de råkade bara illa ut eller betedde sig fel. När man tar in den vita majoritetsbefolkningen i bilden får man en mer sofistikerad heltidsbild över varför samhället ser ut som det gör, genom att ha fokus på normen.”

En grupp som utmanar svenskhetensnormen är just internationellt adopterade. De är svenskar, socialt och kulturellt sett, och samtidigt

⁴ Hübinette, T., Hörnfeldt, H., Farahani F. & Rosales, R. L. (2012) *Om ras och vithet i det samtida Sverige*. Botkyrka: Mångkulturellt Centrum.

har de ett utseende som inte omfattas av den gängse uppfattningen om vem som är svensk. Detta ser Tobias Hübinette som ”ett löfte om en svenskhet som betyder att man inte behöver vara vit för att vara svensk”. Han säger vidare att ”internationellt adopterade kom före alla andra utomeuropeiska invandrare. De var de första från Asien, Afrika och Sydamerika som kom till Sverige i en större mängd, och som framför allt kom för att stanna här permanent. Detta gällde på 1950- 60- och 70-talen.” Tobias Hübinette menar att internationellt adopterade på ett symboliskt plan banade väg för de utomeuropeiska invandrare som kom senare. ”Nu blir det allt svårare att skilja mellan oss och andra generationen med utomeuropeisk bakgrund exempelvis. Idag finns en stor mångfald i befolkningen, åtminstone i de större städerna. Det syns verkligen i stadsrummet. De adopterade är idag bara en del av den mångfalden.”

Tobias Hübinette tänker att den ökade mångfalden kommer att leda till en förändring. Barn och barnbarn till de som invandrat till Sverige växer upp och tar plats i samhället på arbetsplatser och i organisationer. Många av dem har också en kulturell och social tillhörighet som inte är svensk. De kan tillföra tankar, perspektiv och nätverk som inte funnits tidigare. Tobias Hübinette säger: ”Det är en brytningstid just nu när det gäller svenskheten. Det står och väger nu. Antingen så vinner den sida som vill att det ska vara som förut, i huvudsak såsom det var under 1900-talet, och då blir det som en återgång i så fall. Då kommer också adopterade att drabbas av det. Eller också så vinner den andra sidan. Men båda sidorna är kanske inte helt medvetna just nu vad gäller den här förändringen. Det är förenklat att säga att den ena sidan bara utgörs av Sverigedemokraterna. Snarare kanske den utgörs av väldigt stora procentandelar av majoritetsbefolkningen rakt av som tycker så utan att tänka på att de gör det inklusive de adopterade själva. Men samma personer kan också härbärgera den motsatta tanken, att det är möjligt att vara svensk och något annat samtidigt, utan att vara mindre svensk för det. Och att det är möjligt att vara svensk utan att vara vit. Så i en människa kan ju båda de här

positionerna existera samtidigt. I stället för att polarisera befolkningen så kan det vara enklare att tänka att Sverige är extremt splittrat just nu. Det står verkligen och väger idag och inför framtiden. Vem ska räknas som svensk och vem ska inte räknas som svensk? Det är egentligen vad det handlar om, och det har det egentligen alltid gjort under 1900-talet. För i det här med att räknas som svensk till fullo ingår också en massa materiella förmåner. Det handlar om att få jobb och att få ett bra liv, eller i alla fall ett någorlunda hyggligt liv. Det är kopplat inte bara till rösträtt och medborgarskap, utan till så oerhört mycket mer. Inte minst att kunna röra sig i det offentliga rummet och känna sig hemma och utan att känna sig besvärad.”

Diskussionen om svenskheten handlar också om möjligheten att vara både svensk och något annat samtidigt, t.ex. etiopier, korean eller colombian. Tobias Hübinette säger att det tidigare ”har varit väldigt svårt att accepteras som svensk och något annat samtidigt, utan att man då har förlorat en del av svenskheten. Men andragenerationen är så många nu att man inte kan förvägra dem svenskheten samtidigt som man inte kan förneka att de också samtidigt är något annat.”

Tobias Hübinette säger: ”Därför är det också mindre hotande för adopterade idag att ha ett intresse för ursprungslandet. För det går alltmer att vara korean, peruan eller etiopier och svensk samtidigt utan att det uppstår problem. Det kostar mindre nu. Det har möjliggjorts tack vare vuxna adopterade själva som kämpat för denna rätt. Det går också, på grund av de nya familjebildningarna, att idag ha fyra föräldrar och minst två familjer, vilket alla adopterade i praktiken ju har, utan att det är ett större hot att säga så. Så i båda fallen kan man säga att de adopterade har tjänat på de senaste årens samhällliga förändringar.”

Samtidigt ökar segregationen i samhället, inte minst på bostadsmarknaden där Sverige anses vara ett av västvärldens mest segregerade länder utifrån utomeuropeisk bakgrund. Tobias Hübinette säger

De flesta adopterade växer upp i områden där de flesta invånare är vita. Detta innebär att många adopterade barn fortfarande får representera mångfalden i de miljöer där de växer upp.

”Enligt Mångfaldsbarometern⁵ umgås ca 80 procent av befolkningen sällan eller aldrig med invånare med utomeuropeisk bakgrund.” De flesta adopterade växer upp i områden där de

flesta invånare är vita. Detta innebär att många adopterade barn fortfarande får representera mångfalden i de miljöer där de växer upp. När unga adopterade sedan ska ut i samhället blir de ofta misstagna för att vara andragenerationen. Tobias Hübinette tror att många yngre adopterade kan känna sig hotade av detta. Han ser att en hel del unga adopterade markerar sin svenskhet kraftigt med klassmarkörer såsom dyra kläder eller genom att rösta på eller gå med i Sverigedemokraterna för att bli uppfattade som just adopterade och som svenskar.

Tobias Hübinette säger att föräldrar som adopterar barn från andra länder behöver förhålla sig mer till den nya mångfalden och den extrema segregationen. ”Det finns en massa människor i Sverige idag som kommer från deras barns ursprungsland eller ursprungsregion, och som ser ut som deras barn. Men de bor på andra ställen i staden. När det gäller visa ursprungsländer som t.ex. Kina eller ursprungsregioner som Latinamerika är det lite märkligt att det inte har skett fler möten mellan adoptivfamiljerna och invandrargrupperna. Det är också så att all forskning pekar på att regelbundna sociala interaktioner mellan majoritetsbefolkningen och minoritetsgrupperna slår igenom mycket starkt vad gäller att minska fientlighet och intolerans dem emellan.”

Tobias Hübinette menar att adoptivföräldrar kan stödja sina barn genom att öppna sig för kontakter med individer och grupper från ur-

⁵ Mella, O. (2011) Mångfaldsbarometern. *Sociologisk Forskning*, årgång 48, nr 4 2011, s 45-53.

sprungslandet eller ursprungsregionen. Han säger: ”Det skulle neutralisera så mycket, att det är okej att inte vara vit och att se ut som en självgör som adopterad, men det är också ett sätt att stilla nyfikenheten för ursprungslandet på ett naturligt sätt. Det kanske är så att nyfikenheten aldrig behöver uppträda då på det där dramatiska sättet, utan det bara finns där från början. Det blir väldigt oladdat då. Den här laddade relationen till ursprungslandet och till biofamiljen som i stort sett alla adopterade har haft fram tills nu och den här avsaknaden av kontakter med individer och grupper från ursprungslandet, den är inte sund i längden och skapar så mycket psykisk ohälsa och sociala problem hos så många adopterade. Det skulle kanske kunna undvikas då.”

Vi behöver kunna prata om skillnader

Linnea Brännström är initiativtagare till och moderator för Adopterad i Sverige som är en plattform på Instagram och Facebook. Där delar en gästbloggare i veckan sina tankar och känslor kring att vara adopterad. Sedan Adopterad i Sverige startades i oktober 2014 har Instagramkontot fått ca 2 800 följare.

Under sin tonårstid saknade Linnea Brännström berättelser hon kunde känna igen sig i och därför startade hon Adopterad i Sverige. Hon säger ”Det finns många dokumentärer och filmer om adopterade barn och sedan finns det program som Spårlöst där adopterade vuxna är med. Jag tyckte att det saknades berättelser av tonåringar och att det saknades vittnesmål som kom direkt från adopterade, att adopterade själva får berätta och ta plats.”

Varje gästbloggare skriver utifrån sin egen individuella erfarenhet men vissa teman återkommer berättar Linnea Brännström. Många skriver om rasism, frågor om den egna identiteten och om att söka ursprung och biologisk familj. Det är också många som skriver om hur barn påverkas av adoption och många uttalar sig om sin personliga inställning till internationell adoption som system.

Det är viktigt att öppna för olika erfarenheter och Linnea Brännström tycker att bilden av internationell adoption i vanliga fall domineras av adoptivföräldrars perspektiv. Hon berättar att många adoptivföräldrar läser Adopterad i Sverige och sedan gärna vill lyfta sina personliga åsikter. Hon säger ”Det kom otroligt mycket kommentarer från adoptivföräldrar som dels ville berätta om sina adopterade barn och dels om hur de själva, som adoptivföräldrar, har tänkt och känt.” Linnea Brännström berättar att det också har kommit tillrättavisan-de kommentarer från adoptivföräldrar då gästbloggare kritiserat de strukturer som gör att internationell adoption behöver finnas över huvud taget. För att gästbloggare ska känna trygghet att dela sina

känslor och tankar har hon infört en regel att bara adopterade får kommentera. Hon säger ”Plattformen ska vara för och av adopterade. Sedan får andra jättegärna ta del av den men då ska det vara på ett passivt sätt; läsa, gilla och följa.”

Linnea Brännström vill se en större representation av icke-vita i medier, på arbetsplatser och i skolan. Hon tror att det hade hjälpt henne själv i tonåren om hon haft personer och förebilder att se upp till och identifiera sig med. Hon säger ”Vithetsnormen gör att man som icke-vit känner sig exkluderad. För mig har det inneburit en känsla av utanförskap, att inte få vara med och att inte vara sedd. Jag har också känt att jag har varit fel och att jag inte har passat in i det här landet. Den rasism som jag fått möta i vardagen har också lett till att jag mått dåligt.”

”Vithetsnormen gör att man som icke-vit känner sig exkluderad. För mig har det inneburit en känsla av utanförskap, att inte få vara med och att inte vara sedd.”

Under uppväxten kände Linnea Brännström att hon blev bortviftad då hon försökte att prata med vuxna om att hon kände sig särbehandlad utifrån sitt utseende. Hon säger ”Många vuxna har sagt till mig att jag är precis som alla andra, att det inte är någon skillnad på mig och någon annan. Och att jag är precis som dem jag har haft omkring mig. Men jag tror att jag hade behövt höra att det faktiskt är skillnad på mig och de icke-adopterade jag har omgetts av genom åren. Det hade varit ett slags erkännande för mig. Det hade gjort så att jag hade känt mig bekräftad och sedd i de känslor och tankar jag bar på. För när lärare, kuratorer och andra vuxna jag har mött har sagt att jag är precis som alla andra, har de i samma veva ogiltigförklarat mina känslor och förbisett mina behov av att bli bekräftad.” Linnea Brännström anser att ”Det behövs ett mer tillåtande klimat där man kan prata om skillnader.”

Ramsor som "ching chong kines" lärde mig tidigt att mitt utseende och mitt hemland var till för att hånas. När barnen i min klass drog i huden kring ögonen för att göra dem sneda gjorde jag likadant. Jag ville vara en del av den majoritet som de utgjorde, jag ville inte tillhöra dem som blev skrattade åt. Andra saker som högläsning från kinarestaurangers menyer och försök till att härma kinesiska i syfte att roa har systematiskt präntat in djupa skamkänslor i mig.

Denna typ av rasism skiljer sig från den bild många har av rasism och jag ser hur människor omkring mig inte vill erkänna denna typ av avhumaniserande rasism som en form av rasism. En del känner sig till och med påhoppade när jag påpekar för dem att deras uttryckssätt kan skapa obehag hos andra. "Vadå?! Jag skämtade ju bara?" har varit den standardfras jag då har fått till svar. Rasismen mot asiatiska har kallats för den sista tillåtna rasismen och jag kan inget annat än att hålla med.

ur Linnea Brännströms blogginlägg på *Adopterad i Sverige*

© ADOPTIONS © BINGO

VAR KOMMER DU IFRÅN?	VAD BRA SVENSKA DU PRATAR!	HAR DU TRÄFFAT DINA RIKTIGA FÖRÄLDRAR?	KAN DU PRATA DITT MODERSMÅL?	DU SKA VARA TACKSAM ATT DU FICK KOMMA HIT!
ÄTER DU MED KNIV OCH GAFFEL ELLER MED PINNAR?	VET DU NÅGOT OM DIN BAKGRUND?	VARFÖR ADOPTERADE DINA FÖRÄLDRAR DIG?	DET SPELAR VÄL INGEN ROLL VAR MAN KOMMER IFRÅN?	FÖDDES DU PÅ ETT FLYGPLAN?
HAR DU SÖKT EFTER DINA BIOLOGISKA FÖRÄLDRAR?	SÄG NÅGOT PÅ DITT FÖRSTA SPRÅK!	VAR KOMMER DU IFRÅN, EGENTLIGEN?	HAR DU FUNDERAT PÅ ATT SÖKA TILL SPÄRLÖST?	HAR DU VARIT TILLBAKA NÅN GÅNG?
HUR KOMMER DET SIG ATT DU ÄR SÅ MÖRK?	MINNS DU NÅNTING?	VILKEN TUR ATT DINA FÖRÄLDRAR RÄDDADE DIG!	HUR KOMMER DET SIG ATT DU HAR ETT SVENSKT NAMN?	KÄNNER DU DIG SVENSK?
TRIVS DU BRA HÄR I SVERIGE?	KAN DU TÄNKA DIG ATT SJÄLV ADOPTERA?	VAD HETTE DU FRÅN BÖRJAN?	VARFÖR VILL DU SÖKA DINA RÖTTER, DU ÄR JU SVENSK!	ÄR DET JOBBIGT ATT VARA ADOPTERAD?

© LWS

Varje ruta motsvarar ett verkligt citat och utgör några av de många saker som adopterade kan få höra av främlingar på gatan, kompisar och nära vänner, adoptivföräldrar och andra familjemedlemmar. Själva bingoformatet syftar till att illustrera att dessa uttalanden och frågor är så vanliga att man som adopterad efter ett tag kan förutspå dem, och på så sätt spela "bingo" i sin vardag.

Myndigheten för
internationella
adoptionsfrågor